

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 11 Aralık 2022

Gönderim Tarihi: 30 Eylül 2022
Yayımlanma Tarihi: 30 Aralık 2022

Atf Künyesi: Ak, M. & Cengiz, Z. R. (2022). Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin Kaside-i Münferice'ye Tahmisi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 267-282.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1205073>

KAŞIKÇI ALİ RIZA EFENDİ’NİN KASİDE-İ MÜNFERİCE’YE TAHMİSİ

Murat AK*

Rale Zehra CENGİZ**

Öz

Kaside-i Münferice, 433 (1041) yılında Tunus'ta doğmuş şair, nahiv alimi ve fakih İbnü'n-Nahvî tarafından telif edilen Allah'a teslimiyeti ve bağlılığı anlatan, insana çektiği sıkıntıların ardından ferahlığın geleceğini öğütleyen bir manzumdir. Bahsini ettiği konuların çekiciliği ve ortaya çıkış hikayesiyle dindar ve süfi çevrelerce benimsenen Kaside-i Münferice, İslâm coğrafyalarında fazlasıyla beğenilmiş ve rağbet görmüştür. Dua mecmualarına giren manzume zamanla acılarından ve sıkıntılarından kurtulmaya çalışan insanlar tarafından bir vird gibi okunmuştur. Birçok tercümesi ve şerhi bulunan kaside üzerine İslâm edebiyatlarında müstakil bir literatür ortaya çıkmış, tahmîs, tesbî, taştîr, taklîd, mu'âraza ve tazmîn gibi nazım şekilleriyle üzerine çokça telif ortaya konulmuştur. Kaside-i Münferice literatürü içinde yer alan Türkçe teliflerden biri de 19. ve 20. yüzyıllarda Konya'da yaşamış Kaşıkçı Ali Rıza Efendi tarafından bu şiire yapılan tahmîstir. Dinî, ahlâkî, itikadî, tasavvufî ve ictimâî konularda manzum ve mensur eserler telif eden Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, son devir Osmanlı din âlimi ve şairlerinden olup, Nakşî-Halidî tasavvuf çizgisinin temsilcilerindedir. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi şiirlerinde Rızâî ve Rızâ mahlaslarını kullanmıştır. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve Kaside-i Münferice Tahmîsî'nin konu edildiği bu makalede, önce Kaside-i Münferice üzerine ortaya çıkan literatür ve bu literatür hakkında yapılan akademik çalışmalara ilişkin bilgi verilmiştir. Ardından Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin hayatı ve eserlerine değinilmiş, son olarak da Kaside-i Münferice Tahmîsî'nin metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Edebiyatı, Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, İbnü'n-Nahvî, Kaside-i Münferice, Tahmîs.

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi's Tahmis To Al-Qaside al-Munferice

Abstract

Al-Qaside al-Munferice is a poem that tells about submission and devotion to Allah, which was written by the poet, linguist and jurist İbnü'n-Nahvi, who was born in Tunisia in 433/1041, and advising that relief will come after the hardships that people go through. Al-Qaside al-Munferice, which has been adopted by religious and sufi circles with the attractiveness of the subjects it mentions and the story of its emergence, has been highly sought after in Muslim geographies. The poem, which entered the prayer anthologies, was read like a vird by people who tried to get rid of their pain and troubles over time. An independent literature has emerged in Islamic literatures on the qasida, which has many translations and annotations, and many works have

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Konya/Türkiye. E-posta: muratak@erbakan.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3434-5985>.

** Arş. Gör., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İzmir/Türkiye. E-posta: ralezehra.cengiz@ikc.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-8394-6955>.

been written on it with verse types such as tahmîs, tesbî', taştîr, taqlîd, mu'âraza and tazmin. One of these works is the Tahmîs written in Turkish language, made by Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, who lived in Konya in the 19th and 20th centuries. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, who wrote poetic and prose works on morality, creed, mysticism social and religious subjects, is one of the last period Ottoman religious scholars and poets, and one of the representatives of the Nakshi-Khalidi Sufi line. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi used the pseudonyms Rızâî and Rızâ in his poems. In this article, which is about Kaşıkçı Ali Rıza Efendi and Al-Qaside al-Munferice, firstly, information about the literature on Al-Qaside al-Munferice and academic studies on this literature is given. Afterwards, the life and works of Kaşıkçı Ali Rıza Efendi were conveyed, and finally his Tahmîs was published.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, Ibn an-Nahvî, Al-Qaside al-Munferice, Tahmîs.

Giriş

Kasîde-i Münferice, 433 (1041) yılında Tunus'un Tevzer Kasabası'nda doğan, şair, nahiv alimi ve fakih İbnü'n-Nahvî¹ tarafından tanzim edilmiştir. *Kasîde-i Münferice*, Allah'a teslimiyeti ve bağlılığı dile getiren, yaşanan zorlukların ardından ferahlığın geleceğini öğütleyen bir manzumedir. Kaside, bahsettiği konular ve ortaya çıkış hikayesiyle İslam coğrafyalarında büyük üne kavuşmuştur. Anlatılara göre İbnü'n-Nahvî, Tevzer dışındayken bir gün Tevzer'deki malının gasp edildiğini duymuş ve kasideyi bu olay üzerine tanzim etmiştir. Malı gasp eden kişinin, gasp ettiği malı vermezse öldürüleceğine ilişkin bir rüya görmesi ve bunun üzerine malı iade etmesi de kasideye ilişkin ortaya çıkan anlatılar arasındadır (Yazar, 2020: 193). Bu anlatılarla zaman içinde *Kasîde-i Münferice*'nin insanlar nezdindeki değeri ve ünü artmıştır. *Kasîde-i Münferice* dindar ve sûfi çevrelerce fazlasıyla benimsenmiş, dua mecmualarına kadar girerek insanlar tarafından sıkıntılardan kurtulmak amacıyla vird şeklinde okunmaya başlanmıştır (Yıldırım, 2015: 88). Birçok şerhi ve tercümesi bulunan kaside üzerine, tahmîs, tesbî', taştîr, taklîd, mu'âraza ve tazmîn gibi nazım şekilleriyle çokça telif verilmiş, bu şekilde *Kasîde-i Münferice* üzerine İslâm edebiyatında müstakil bir literatür ortaya çıkmıştır. *Kasîde-i Münferice* hakkında ortaya çıkan Türkçe literatür içinde yer alan manzumelerden biri de 19. ve 20. yüzyıllarda Konya ve Medine'de yaşamış olan Kaşıkçı Ali Rıza Efendi tarafından yapılan tahmîstir. Bu makalede önce *Kasîde-i Münferice* üzerine ortaya çıkan telifler ve bu telifler hakkında yapılan ilmi çalışmalar üzerinde durulmuştur. Ardından *Kasîde-i Münferice*'ye Türkçe tahmîs tanzim eden Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, son olarak da *Kasîde-i Münferice Tahmîsi*'nin metnine yer verilmiştir.

1. Kasîde-i Münferice Literatürü

Kasîde-i Münferice, Türk edebiyatındaki *Ferec Ba'de's-Şidde* hikayeleri ile benzer konulara sahiptir. *Kasîde-i Münferice*'nin diğer adlarından bir tanesi de *el-Ferec Ba'de's-Şidde*'dir (Çöğenli, 2013: 75). *Ferec Ba'de's-Şidde*'nin sözlük anlamı "zorluktan sonra gelen kolaylık, kederden sonra gelen sevinç"tir. 42 bölümden (hikâye) meydana gelen Türkçe *Ferec Ba'de's-Şidde* hikayelerinin kahramanları da önce büyük bir sıkıntı ve acılarla karşılaşır, onların başlarından da felaketler geçer, sonunda da karşılıklarına çıkan bir sürü güçlüğü yenerek rahata ve huzura kavuşurlar (Yavuz, 1994: 289). *Ferec Ba'de's-Şidde* hikayeleri hakkında Bilge Seyidoğlu ve Orhan Yavuz 1990 yılında, *Güçlükten Kolaylığa Kederden Sevince (Ferec Ba'de's-Şidde) - Seçme Hikayeler* adıyla bir eser hazırlamışlardır. Bilge Seyidoğlu ve Orhan Yavuz'un bu çalışmaları, genişletilmiş haliyle 2019 yılında tekrar basılmıştır. György Hazai ve Andreas Tietze'nin uzun yıllar üzerinde titizlikle çalıştıkları eser ise 2017 yılında *Ferec Ba'de's-Şidde* adıyla basılmıştır.²

Kasîde-i Münferice üzerine farklı şairler tarafından birçok şerh ve tercüme yapılmıştır. Bünyesinde İsm-i A'zam'ın yer alması üzerine görüş birliğinde bulunan âlimler, kasideyi okuyacak kimselere birtakım faydalar sağlayacağını söylerler. İlk defa 16. yüzyılda Le'âlî tarafından şerh edilmiştir (Yazar, 2011: 48). *Kasîde-i Münferice*, tasavvufi muhtevası hasebiyle, içerdiği mübhem manaların açığa kavuşması, şerh edenlere sağlayacağı faydaya yönelik inanç, ezberleyenlere ve okuyanlara kolaylık sağlaması gibi

¹ Hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Elmalı ve Durmuş, 2000: 163-164.

² Ayrıntılı bilgi için bk. *Ferec Ba'de's-Şidde*: 2017; *Güçlükten Kolaylığa Kederden Sevince (Ferec Ba'de's-Şidde) - Seçme Hikayeler*: 1990; *Ferec Ba'de's-Şidde Hikayeleri -Güçlükten Kolaylığa Kederden Sevince*: 2019.

sebeplerle 17. yüzyıldan, günümüze değin birçok kez şerhedilmiş ve böylece Türk edebiyatında, en çok şerh edilen Arapça metinler arasında yerini almıştır (Kara, 2021: 327).

Kasîde üzerine tahmîs, tesbî‘, taştîr, taklîd, mu‘âraza ve tazmîn gibi nazım şekilleriyle çokça eser kaleme alınmıştır. Kasîde için en çok şerh yazılan dönem 17. yüzyıl olmakla birlikte kasîde 18. ve 19. yüzyıllarda diğer nazım şekilleriyle popüler değerini korumuştur. Bu yüzyıllarda yazılmış olan şerh ve tahmîsler hâlen tespit edilip, gün yüzüne çıkarılmakta, bu eserler üzerine çeşitli akademik çalışmalar yapılmaya devam edilmektedir. 2002 yılında “İbnü'n-Nahvî, el-Kasîdetü'l-Münferice'si ve Tercümesi” adıyla Hüseyin Elmalı; 2013 yılında “İbnü'n-Nahvî ve el-Kasîdetü'l-Münfericesi” adıyla Mehmet Sadi Çöğenli; 2015 yılında “Salâhî-i Uşşâkî'nin Manzum Kasîde-i Münferice Tercümesi” adıyla Yusuf Yıldırım birer makale kaleme almışlardır.³ Taramalar sonucunda tespit edilen *Kasîde-i-Münferice* şerhleri, tercümeleri vd. teliflerden tespit edilenler aşağıda belirtilmiştir:

- el-Hikemü'l-Münderice fî Şerhi'l-Münferice (Alzyout, 2013): İsmâil Rusûhî Ankaravî (Kasîdeye yapılan Türkçe şerhler arasında en meşhurdur.
- Manzum Kasîde-i Münferice Tercümesi (Yıldırım, 2015): Salâhî-i Uşşâkî
- Tercüme-i Kasîde-i Münferice (Alkan, 2012): Es‘ad Erbilî
- Tercüme-i Kasîde-i Münferice (Yazar, 2020): Ebû Bekir Kânî
- Şerhu Müferrici'l-Küreb: Yahyâ b. Zekeriyâ el-Mukrî
- el-Levâmi‘u'l-Lehçe bi-Esrâri'l-Münferice: Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed ed-Delecî el-‘Osmanî
- el-‘Advâ‘u'l-Behce fî İ‘râbi Dekâ‘iki'l-Münferice: Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muhammed el-Ensârî eş-Şâfi‘î
- Azvâu'l-Behçe fî Şerhi'l-Münferice (Doğan 2020): Mustafa Behcet b. Muhammed Sâlim
- Şerhu Kasîdeti'l-Münferice (Kara, 2021): Mustafa İsâmeddîn Üsküdârî
- Şerh-i Kasîde-i Münferice (Kaya, 2021): Hüseyin b. Rüstem
- Şerh-i Kasîde-i Münferice: Yahyâ b. Abdullâh
- Şerh-i Kasîde-i Münferice: Ahmed Efendi
- Şerh-i Kasîde-i Münferice: Ebu'l-Hayr Ahmed b. İsmâil
- Şerh-i Kasîde-i Münferice: Vildan Fâik
- Şerhu'l-Kasîdeti'l-Münferice: Ebu'l-Hasan ‘Ali b. Yûsuf el-Basrî
- el-Envâ‘u'l-Behce fî Zühûri Künûzi'l-Münferice: Abdurrahmân b. el-Hasan el-Mekâbirî eş-Şâfi‘î
- Şerhu'l-Kasîdeti'l-Münferice: ‘Ubeydullâh b. Muhammed b. Ya‘kûb
- el-Envâru'l-Münbelice fî Basti Esrâri'l-Münferice: Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ebû Zeyd ‘Abdurrahmân en-Nekâvisî
- Celb-i Sürûr ve Selb-i Kûdûr: Cebbârzâde Mehmed Arif Bey
- Şerhu'l-Münferice: es-Subkî
- Müellifi Meçhul Bir Kasîde-i Münferice Şerhi (Doğan, 2021)
- Şarihi Belli Olmayan Bir Kasîde-i Münferice Şerhi (Kaplan, 2022)
- Kasîde-i Münferice'nin Tahmîsiyle Beraber Şerhi: Kemâleddîn Harputî

³ Çalışmalar hakkında detaylı bilgi için bk. Elmalı: 2002: 45-50; Yıldırım, 2015: 87-108.

- Tahmîsu'l-Kasîdeti'l-Münferice: İbn Melik
- Tahmîsu'l-Kasîdeti'l-Münferice: Ahmed b. Âmir b. Abdulvahhâb et-Ta'zî
- Tahmîsu'l-Kasîdeti'l-Münferice: Ebû Bekr b. Hamsîn
- Tahmîsu'l-Kasîdeti'l-Münferice: Ebû Abdillâh Muhammed b. Nu'aym
- Tahmîsu'l-Kasîdeti'l-Münferice: Ömer el-Kavsî el-Kuraşî
- Tahmîsu'l-Kasîdeti'l-Münferice: Alâ'uddîn Ali b. el-Bukâ'î ed-Dîmeşkî
- el-La'âlî'l-Mubahre ce fi Tahmîsi'l-Münferice: Sellâm b. 'Ömer el-Muzâhî
- Tahmîsu'l-Kasîdeti'l-Münferice: Harputlu Abdülhamîd Hamdî
- Tahmîsü'l-Kasîdeti'l-Münferice: Kaşıkçı Ali Rızâ Efendi
- Et-Tuhfetu'l-Behce fi Tazmîni'l-Münferice: Ebu'l-Fazl Muhammed b. Ahmed b. Eyyûb ed-Dîmeşkî el-Mehdî

2. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin Hayatı⁴

2.1. Doğumu ve Ailesi

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, Konya'nın Hadim Taşkent ilçesine bağlı Alata Köyü, Balcılar Mahallesi'nde 1300 (1883) senesinde doğmuştur (Kanık & Kavukçu, 2006: 1).

Ali Rıza Efendi, *İmdâdü'l-Müslimîn* adlı eserinin girişinde kendisini “Ali Rıza el-Hâdimî el-Alâtâ'î mevliden ve'l-Konevî menşeen ve'l-Medenî muhâciran ve mücâviran ve'l-Hanefî mezheben ve Ehl-i Sünnet ve'l-cemâ'a akîdeten” şeklinde tanıtmıştır (Çoban, 2018: 617).

Babası Abdülkerim Efendi, annesi Fatma Hanım'dır (Aslaner, 2016: 28). Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, üç evlilik yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı çıkınca medrese eğitimini bırakmak zorunda kalan Ali Rıza Efendi, evlenip Konya'ya yerleşmiştir. İlk evliliğini Hadim'de Sıddıka Hanım ile yapmıştır; bu evlilikten Fadime Depeler, Nesibe Hanım, İbrahim İlimler isimlerinde üç çocuğu olmuştur. İkinci evliliğini Konya'da Şehit Mevlüt Efendi'nin dul eşi olan Hatice Hanım ile yapmıştır; bu evlilikten de Abdullah Rıza, Naime Hanım, Mustafa Runyun isimlerinde üç çocuğu olmuştur. Üçüncü eşi olan Mukaddes Hanım ile Medine'de evlenmiştir ve Ahmet Rıza isimli bir oğlu olmuştur (Ceylan, 2016: 144).

2.2. Eğitimi ve Mesleği

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, ilk eğitimini Konya'nın Hadim Taşkent ilçesine bağlı Alata'da Mustafa Efendi'den almıştır. Hâdimî Medresesi'nde iki yıl kadar Arapça ve İslâmî ilimler eğitimi alan Kaşıkçı Ali Rıza Efendi; *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd*, *Avâmil*, *İzhâr* kitaplarını okumuştur. Hadim'deki eğitim sürecinden sonra yirmili yaşlarında Konya'ya gelerek Yalvaçlı Ömer Efendi'nin müderrisi olduğu İrfâniye Medresesi'nde o devrin büyük âlimlerinden biri olarak görülen Konya Müftüsü Yalvaçlı Ömer Vehbi Efendi'nin ders halkasında öğrenimine devam etmiştir (Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, 1965: 281). *Akâ'id*, *Menâr*, *Berika*, *Kâdî Beydâvî Tefsiri*, *Şemâ'il-i Şerîf* kitaplarını, Molla Câmî'nin eserlerini okumuş ve okutacak seviyeye gelmiştir (Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, 1965: 280-283). Bütün bu bilgileri göz önünde bulundurduğumuzda Arapça ve Farsçasının iyi olduğu söylemek mümkündür.

Ali Ulvi Kurucu, *Hatırat* isimli eserinde Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin, Medine-i Münevvere'de altmış yaşından sonra hâfiz olduğunu ve hatim ile terâvih kıldırarak kadar hıfzını ilerlettiğini söylemektedir (Düzdağ, 2018: 272). *İlticâ-nâme-i Rızâiyye*'de Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin hafızlığına dair kaleme aldığı bir beyit şu şekildedir:

⁴ Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin hayatına ilişkin bilgiler Rale Zehra Cengiz tarafından hazırlanan *Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve İlticâ-nâme-i Rızâiyye'si* isimli yüksek lisans tezinden özetlenerek aktarılmıştır. İlgili tez için bk. Cengiz, 2019.

Ya nasıl şükürünü icrâ edebilsin bu **Rızâ**

Ellisinden sonra bir hâfız-ı Kur'ân ettin (57.şiir/7.beyit)

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi Konya'da okurken, yaz tatillerinde, üç aylarda ve özellikle Ramazan aylarında maddî ihtiyaçlarını karşılamak üzere ilim tahsil eden birçok talebenin yaptığı gibi köy köy dolaşıp camilerde vaaz vermiş, diğer din hizmetleriyle halkı irşad görevini yerine getirmiş, halkın sorularını cevaplandırmış ve çocukların yetişmesinde yardımcı olmuştur. Bu görevi ifade eden tabir ve uygulamanın cerre çıkmak olduğunu ve bu görevi yaparken geçim temininde zorlandığını ifade eden Ali Rıza Efendi, hayatı ile ilgili dönüm noktalarını *Rahmet Damlaları* adlı eserinin giriş kısmında dile getirir. Diğer müderrisler ve yetişmiş talebeler gibi cerre çıkmakta ve imam hatiplik yapmakta zorlanmış, bu görev Ali Rıza Efendi'ye ağır gelmiş ve belirli bir zaman îfâ ettikten sonra bırakmıştır. Sonrasında kendi köyüne dönmüş ve köylerine uğrayan kaşık ustası, Seydişehir'de Seyyid Harun Türbedârı Mudanyalı Hacı Abdullah Efendi'den kaşık yapmayı öğrenmiştir. Sonrasında kaşıkçılığı kendisine meslek edinmiştir. Konya'ya geldikten sonra kaşıkları boyamayı da öğrenmiş, tahsiline devam ederken geçimini de bu şekilde sağlamıştır. Hayatının sonuna kadar kaşık yapmayı bırakmamıştır. Ticaretin yanı sıra uzun yıllar (muhtemelen Menemen Vak'ası'na kadar) Ahmed Dede Mahallesi'nde imam ve hatiplik yapmıştır (Aslaner, 2016: 28). Medine'ye hicret ettikten sonra da orada kaşık yapabileceği ağaçlar bulunduğunu, Hac mevsimi geldiğinde Medine'de yetişen bir ağaçtan yapmış olduğu bu kaşıkları hacıların severek aldıklarını, memleketlerine hediye olarak götürdüklerini ve geçimini bu şekilde sağladığını ifade etmiştir. Kaşık yaptığı vaktin dışında boş zamanlarında ve dinlenme saatlerinde ise eser yazmakla meşgul olduğunu ifade etmiştir (Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, 1969: 5). Kendine meslek olarak seçtiği ve uzun yıllar yapmış olduğu kaşıkçılık, onun Kaşıkçı Ali Rıza Efendi diye anılmasının sebebidir.

Torunu Abdülkerim Depeler ile yapılan mülakata atıf yapılarak Ali Rıza Efendi'nin kaşıkçılık mesleğini Konya'da devam ettirmesi hususundan şu şekilde bahsedilmiştir:

“Kaşıkçı Ali Rıza Efendi kaşıkçılık sanatını ustasından öğrendikten sonra tekrar medrese tahsiline dönebilmek için birkaç çuval kaşık hazırlayıp Konya'ya gelmiştir. Konya'da Kağnıcılar Çarşısı'nda 10-15 altına satarak ahir ömrüne kadar devam ettireceği bu kaşıkçılık sanatını icra etmeye başlamıştır. Kaşıkçılık sanatını çocuklarına da öğreten Ali Rıza Efendi, bir süre sonra çocuklarına Aziziye ve Kapu Câmîleri arasında bir yerde dükkan açmıştır” (Özyürek, 2019: 8-9).

2.3. Medine'ye Hicreti ve Hicret Sürecinde Yaşadıkları

Tekkelerin kapatılmasından sonra evinde polis gözetiminde kalan Esad Erbilî, 1930 yılının aralık ayında Menemen olayı ile ilgisi olduğu iddia edilerek göz altına alınmış, peşisıra halifeleri de göz altına alınmışlardır. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi de Konya halifesi olması sebebiyle altı ay kadar hapiste kalmıştır. Serbest bırakıldıktan sonra Esad Erbilî'nin 1931 yılında ölümü üzerine Medine'ye gitmek istemiştir. Medine-i Münevvere'ye hicret etme arzusu uyanınca kaşıkçılık mesleği ile orada geçimini sağlayacağını düşünmüştür. Gördüğü bir rüyanın etkisiyle ve dünyada da Allâh Resulü'ne komşu olmak arzusuyla aile efrağıyla birlikte memleketi olan Konya'dan önce Şam'a sonra da Medine-i Münevvere'ye göç etmiştir.

İlticâ-nâme-i Rızâiyye'de gördüğü rüyada Hz. Peygamber'in (sav) kendisini Medine ile müjdelediğini dile getirmiştir:

Çıkarıp şol bir bataklıktan bu dâra konduran

Lutfuna düş olduğum Rabb'im penâhımdır benim

Sığayıp üç kerre zahrım Rahmeten li'l-âlemîn

Düşte tebşîr ettiği bir intibâhımdır benim (81.şiir / 4. ve 5. beyit)

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin, Medine'ye hicretine, orada vefat etme ve Cennetü'l-Bakî'ye defnolunma arzusuna dair birçok şiiri bulunmaktadır. *İlticâ-nâme-i Rızâiyye*'deki bir şiirini *Medine-i Münevvere Hakkında* başlığı ile kaleme almıştır.

Konya'dan ayrıldıklarında Medine'ye hicret etmeden evvel oğlu Mustafa Runyun'un, *Gülzâr-ı Medîne*'nin ön sözünde belirttiği şekliyle, 1932 yılında, ilk olarak Şam'a gitmişlerdir. *Necâtü'l-Mü'minîn* adlı eserinde yer alan aşağıdaki mısralarla hac tarihini Hicrî 4 Ramazan 1352, Milâdî 21 Aralık 1933 olarak belirtmiştir:

Din tarihi hicri sene

Bin üç yüz elli iki sene

Şehr-i sıyâmın dördüne

Ettik tavaf biz Kâbe'yi

Diğer bir çalışmada Ali Rıza Efendi'nin Konya'dan ayrılmasına ve Medine'ye yerleşmeden önce yapmış olduğu Şam yolculuğuna ilişkin şu şekilde bahsedilmektedir:

“Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, hapishaneden çıktıktan sonra eşi Hatice Hanım ve üç çocuğunu yanına alarak tren ile Adana'ya oradan da Kilis'e geçmiş ve Suriye Şam'a ulaşmıştır. Ali Rıza Efendi, Şam'a hicretini ve Medine'ye ulaşma arzusunu yazmış olduğu tüm eserlerinde anlatmaktadır. Şam'da bir sene kadar kalmıştır. Bu süre zarfında minnet altında kalmamak için kaşıkçılık sanatını orada da icra etmiş, mâ'îşetini bu yolla sağlamıştır. O günlerde Suriye toprakları Fransız işgali altındadır. Suriye topraklarının idaresi, Suriye valisi Charles de Gaulle'nin elindedir. Ali Rıza Efendi, Charles de Gaulle'nin annesinin rahatsızlığı sebebiyle vali ile tanışmış, Medine'ye gitme arzusunu dile getirmiş, bunun üzerine Charles de Gaulle, Ali Rıza Efendi ve aile efradına Suriye pasaportu vererek onları bir cip ile Suudi Arabistan'a kadar ulaştırmıştır” (Özyürek, 2019: 12).

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, 1353 (1934-1935) senesinde Medine'ye hicret etmiş ve Medine'de yaşamaya başlamıştır.

2.4. Medine'deki Dostu Ali Ulvi Kurucu'nun Gözünden Kaşıkçı Ali Rıza Efendi

Medine'deki dostlarından Ali Ulvi Kurucu'nun *Hatırat*'ının birinci cildinde Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve oğulları hakkında bir bölüm ayrılmıştır. Kurucu, burada Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin şair ruhlu, derviş, tanınmış bir âlim olduğunu dile getirir. Esad Erbilî'nin halifelerinden olduğunu söyler ve kendisinden Esad Erbilî'nin iltifatına mazhar olmuş bir zât diye bahseder. Kurucu'nun *Hatırat*'ta, Kaşıkçı Ali Rıza Efendi hakkındaki diğer ifadeleri ise şu şekildedir:

“Merhum Ali Rıza Efendi, sureten güzel, mehib, heybetli bir adamdı. Bu cemaliyle beraber, ahlaki da kemal hâlindeydi. Şairâne kâl ve hâliyle birlikte, ciddi, boş sözü sevmeyen, celâl sahibi bir zâttı... Gül renkli sîmâsına, gözlerini kapatacak kadar gür olan kaşları, heybet hissi verirdi. Konya'da zengin olmasına rağmen malı mülkü terk etmiş; iman zenginliği ile Medine'ye hicret etmiş, hicretin ateşten gömleğini giymişti.

Medine-i Münevvere'de yaşadığı elli yıl içinde kimseye yük olmamış; kaşık yapmakla geçinmiş; bir sene çalışarak yaptığı kaşıkları hac mevsimlerinde satarak mâ'îşetini temin etmişti. Sabah namazından sonra evine gelir, evin avlusunda keserle kaşık yapardı...

*Yûnus Emre ve Kuddûsî tarzında ilâhî aşk şiirleri yazardı. Basılmış iki dîvânı vardır. Kaşık yaparken yanında ağaçların, yongaların, talaşların arasında daima kalem kâğıt bulundurur, ilham geldiği zaman şiirlerini kayda geçirirdi. Kitaplarından birisinin adı *Gülzâr-ı Medîne*'dir. 1990'dan sonra Konya'da günümüz Türkçesi harflerle de basıldı.*

Ali Rıza Efendi âşık ve cezbeli bir zât idi. Meclislerde Kur'an-ı Kerim yahut kasideler okunurken ağlar, cezbelenirdi. Bulunduğu meclisleri aşk, vecd ve cezbe haline getiren, samimiyetli bir kimseydi.

Meclislerde okunan aşr-ı şeriflerin ve okunacak kasidelerin manalarına çok dikkat eder; makama münasip olanların okunmasını ister. Böyle yapanlara: Ne güzel yaptınız, Allâh razı olsun, derdi.

Ömrünün her anını zikirle, fikirle geçiren bir zât idi. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi Hoca, Menemen hâdisesinden sonra tevkif edilmiş, birkaç ay hapiste yatmıştı. Sebep, Şeyh Esad Efendi'nin halifesi olmasıydı. Bazı kimselere, kimden tarikat dersi aldıkları sorulunca, Ali Rıza Hocaefendi'den, diye cevap vermişler. Bu yüzden tevkif olunmuştu... ” (Düzdağ, 2018: 271-275).

Medine'ye hicretinden sonra gerek yazdığı şiirlerde gerek sözlerinde hep Medine'de vefat etmek istediğini ve sahâbenin yanına Cennetü'l-Bakî'ye gömülmek istediğini dile getirmiştir.

Özgür Özyürek'in kitabında, Ali Rıza Efendi'nin son yıllarından şu şekilde bahsedilmektedir:

“Son yıllarında Ali Rıza Efendi, Medine'de kaldığı dönemlerde yazdığı şiirleri ve eserleri Konya ve civarındaki müntesiplerine gönderir, onlarla alakasını devam ettirirdi. Gurbet hasretini dindirmek adına zaman zaman Türkiye'ye gelir, her geldiğinde Alata, Hâdim, Taşkent ve Ermenek'teki müntesipleriyle görüşür, onları ziyaret eder, onlarla sohbet ederdi. 1967'de son gelişinde sevenleri ve torunu Abdülkerim ile dağ köylerine kadar at üzerinde dolaşmıştı. Uğradığı her menzilde halk, Ali Rıza Efendi'yi yollarda karşılar, kendisine izzet ve ikram eder, misafir olarak ağırlarlardı. Tarihler 1969 Ocak ayını gösterdiğinde Ali Rıza Efendi, beyin kanaması geçirmiş, bir hafta hasta yatağında kalmıştır” (Özyürek, 2019: 13).

Kaşıkçı Ali Rız Efendi 29 Şevval 1388 (19 Ocak 1969) tarihinde Medine-i Münevver'e de vefat etmiştir ve arzu ettiği gibi Cennetü'l-Bakî'ye defnedilmiştir. Kabri de sahâbe-i kirâmın kabirleri arasındadır (Aslaner, 2016: 28-29).

Ali Rıza Efendi, halifelerinden Mustafa Ulu (1902-2000) hocaya bir mektup göndererek “Benim ölümüm yaklaştı, ben vefat edince (Ramazanoğlu Mahmud) Sami Efendi'ye iltihak edin.” demiştir. Bu mektuptan bir yıl sonra gönderdiği bir diğer mektupta, “Allâh benim yerimi boş bırakmayacak, benim yerime sen geçeceksin.” diyerek Mustafa Ulu'yu halife tayin etmiştir. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin vefatından sonra Mustafa Ulu, vefat edinceye kadar irşad faaliyetlerini sürdürmüş, ardından bu görevi oğlu Mehmet Ulu üstlenmiştir. Mehmud Ulu hâlen görevini devam ettirmektedir (Özyürek, 2019: 13-14).

Ali Rıza Efendi, Konya'da almış olduğu medrese eğitimi, edebiyata olan ilgisi ve şiirleri ile irşad vazifesi üstlendiğini düşünmüş, bu da onu yazmaya daha çok teşvik etmiştir. İslâm edebiyatı geleneğine uygun bir biçimde, tüm eserlerinde esas maksadının Allâh'ın rızasını kazanmak olduğunu dile getirmiştir. Okuyanlar tarafından hayırla yâd edilmeyi arzu etmiş, dinî değerlerin her birinden gelecek nesillerin de faydalanmasını istemiştir. Dünyanın faniliğine aldanmayıp, insanların yaratılış gayeleri üzerine düşünmelerini, ölümü unutmamalarını, her daim hatırlamalarını, Müslümanların nefis terbiyesi için kazanmaları gereken mücadeleyi vermelerini ve kulluk bilincinde olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla şiirlerinde sade bir anlatımın yanı sıra didaktik bir üslûp kullanmayı tercih etmiştir ve eserlerini, dîvân tertibi, vezin ve şekillerin kusursuzluğu, uygun olması gibi amaçlar gütmekten kaleme almıştır.

Ayrıca Ali Rıza Efendi, yaşadığı devirde Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yılları olmak üzere iki farklı yönetim tarzına ve toplum üzerindeki değişimlere tanıklık etmiştir. İçinde yaşadığı toplumun geçmişi ve Cumhuriyet dönemi sonrası yaşananları da şiirlerinde ele almış ve ara ara tenkitlerde bulunmuştur. Toplumun dilinin, ahlâk anlayışının değiştiğini ve bu duruma bir hayli üzüldüğünü şiirlerinde işlemiştir. Pek çok şiirinde insanın yaradılış amacının Allâh'ı bilmek olduğu vurgusunu yapmıştır (Çoban, 2016: 74-75). İnsanları Allâh'ı bilmekten, Allâh'a ibadetten alıkoyan engelin ise dünya sevgisi olduğunu söylemiştir. Şiirlerinde en çok üzerinde durduğu konulardan biri dünyanın fânîliği ve bâkî olanın ahiret olduğu konusudur.

Şiirlerinde, samîmî bir üslûpla aczini beyân etmiş ve Allâh'tan affını talep etmiştir. İlahi aşkı ve Hz. Peygamber (sav) sevgisini kaleme almış, aşk ve muhabbetini dile getirmiştir. Şiir yazmayı ve insanlara şiir yoluyla ulaşmayı, yazının uzun süre kalıcı olduğunu düşündüğü için tercih etmiştir. Bu düşüncesini bir şiirinde şu şekilde ifade eder:

Maksadım senden rızâ başka değil

İstifâde eylesinler şu nesil

Analar rûhumu şen şâd edeler
Beni rahmet ile hem yâd edeler

Yazan eller taht-ı türâbda çürür
Lîk hatlar çok 'asırlarca durur (Kaşıkcı Ali Rıza Efendi, ts., s. 4)

Ne eserler kodu gitti bu cihânda ulemâ
O eserler ile bu dîn-i mübîn buldu nemâ

Nâmını hayr ile yâd ettirecek bir eseri
Sen de ahlâfına koy da öyle eyle seferi

Eseri hayrolanın unutulamaz nâmı
Hak yanında gün-be-gün artar o zâtın şânı

Sen de durma kuşanıp bu yolda gayret kemeri
Ey Rızâ al kalemi sen de buyur yaz bir eseri (Kaşıkcı Ali Rıza Efendi, ts., 4)

Var oldukça cihân bâğı bu kâşân mîvedâr olsun
Şu kim ihvân u yârâna bu nazmım yâdigâr olsun

Bunun hoş-gûy-ı elhânı okunsun h'ân-ı dillerle
Ma'ârif bağçesi içre açılsın lâle-zâr olsun

Benim anlar için her dem du'â-h'ân olduğum yüzdün
Olardan bu fakîre hoş du'âya bir medâr olsun

Ki her kim bir du'â ile beni yâd etse bir kerre
Anı Hak mağfiret kılsın ki nâmı şânı var olsun (*İlticâ-nâme-i Rızâiyye 93. şiir*)

Kaşıkcı Ali Rıza Efendi, Nakşî-Halidî kolu mensûbu âlim ve şair bir zâttır. Nakşîbendi tarikatine kırk yaşında intisap etmiştir. Esad Efendi'nin Konya halifesi olmuş, kendisinden ders alan birçok mürid yetiştirmiştir. Eserlerinde bir Müslümanın dünya ve ahiret hayatı için hâlis bir niyetle çalışması ve ehl-i sünnetten kopmaması gerektiğini savunmuştur.

Tasavvufî irşad faaliyetlerinde bulunan Ali Rıza Efendi, Konya'yla birlikte köyü olan Alata ve civarda bulunan Çetmi, Bolay, Avşar, Hâdim, Aladağ, Eğitise, Kalpanlı köyleri ve Başyayla başta olmak üzere Karaman, Ermenek ve Mut civarında müritler edinmiştir (Çelik, 2011: 266).

Hakkında yapılan çalışmalardan birinde tasavvufî hayatı hakkında şu şekilde bahsedilmektedir:

“Başta köyü Alata’da olmak üzere çevre köy, kasaba, ilçe ve illerde, tasavvuf eğitiminin incelikleriyle birlikte hâl ilmini de öğreten bir eğitim kurumu oluşturmuştur. Ali Rıza Efendi, Konya’ya ve

özellikle yetişmiş olduğu bölgede köylere zaman zaman irşad ve vaaz faaliyetlerine giderdi. Bu vaazlar o kadar etkili olmuştur ki bölge halkı, Ali Rıza Efendi'nin hangi köye gittiğini duysalar, onun vaazını dinlemeye o köye giderlerdi. Köyler arasında veya aileler arasında bir kavga veya anlaşmazlık olursa Ali Rıza Efendi o yere davet edilir ve oraya giderek sulhü temin ederdi. Kendi bölgesinde hem âlim hem mürid ve hem de gayr-i resmî kadılık görevini yapardı. Onun zamanında bölge halkı mahkemeye mürâca'at etmezdi. Bugün Ali Rıza Efendi'nin irşad ve tebliğ yaptığı bölgelerin, diğer bölgelere göre daha dindar, muhafazakar ve ahlaklı olmalarında onun etkisi çok yüksek olmuştur. Bu görülen olumlu davranışlar onun eseri denilebilir” (Demirlek, 2016: 64).

3. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin Eserleri

Ali Rıza Efendi, eserleri vasıtasıyla, şiirlerini okuyacak insanlara, inançlı ve ibadetlere sarılan bir birey olabilme çabasının, dünyada ve ahirette mutluluk sebebi olacağını ifade etmiştir. Bunun için daima hakikatleri anlatan vaaz ve irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Amacının, dine ve din kardeşlerine hizmet etmek, Allâh'ın rızasını kazanmak ve kitabını okuyanlar tarafından hayır dualarla anılmak olduğunu, eserlerinde genel bir ifade ile okuyanlara yansıtmaktadır.

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin, kaleme aldığı altı eseri aşağıda müstakil başlıklar halinde verilmiştir.

3.1. Necâtü'l-Mü'minîn Min Ehâdîsi'l-Erba'în⁵

Kırk hadis geleneğine uyma maksadıyla telif edilmiş bir eserdir. Hadislerin Arapça metinleri ve manaları verilip açıklamaları yapıldıktan sonra, anlamlarına uygun bir tulû'at, bir şiir söylemiştir. Kitapta çeşitli konularla ilgili kırk hadis ve kırk dört şiir bulunmaktadır. Dîvânıyla birlikte basılmıştır. *Necâtü'l-Mü'minîn Min Ehâdîsi'l-Erba'în*, 453 sayfalık eski harflerle yazılmış olan eserin ilk 131 sayfasında yer almaktadır.

3.2. Dîvânu Rızâ li-Necâti Yevmi'l-Haşri ve'l-Cezâ

453 sayfalık eski harflerle basılmış olan eserin ilk 131 sayfasında *Necâtü'l-Mü'minîn Min Ehâdîsi'l-Erba'în* adlı eseri yer almaktadır. Müellif eserin 132-134 sayfaları arasına İbn Câbir el-Endülüsî'ye (ö. 780/1378) ait Arapça bir kaside olan *Kasîde-i Bedî'iyye'yi* (*Güzellikler Kasidesi*) ilave etmiştir. Bununla birlikte sadece Arapça metin koyulmuş ve çevirisi yapılmamıştır. Asıl dîvân, bu kasidenin ardından başlamakta ve 135-453 sayfaları arasında yer almaktadır. 135-150 sayfalar arasında kaside nazım şekliyle yazılmış tevhidler, münacâtlar, na'ıtlar ve ayrıca tasavvufun mahiyetine dair şiirler bulunmaktadır. 150. sayfadan itibaren de hurûf-ı hecâyâ göre gazeller tertip etmiştir (Kanık & Kavukçu, 2016: 104-106).

Eser, dua mecmuası tarzında, birçok münacâtı ve tazarru'âtı içeren, Medine'yi öven, Hz. Peygamber Peygamber (sav) ve ashâbı hakkında na'ıtları ihtiva eden, insanların kalbinde Allâh sevgisini canlandırmayı amaç edinmiş bir kitap hüviyetindedir.

3.3. Gülzâr-ı Medîne

Bu eser, kaside tarzında yazılmış tevhidler, münacâtlar ayrıca nazım ve nesirlerden oluşan bazı âyet ve hadislerin me'ali, hikmetli sözlerin açıklanması şeklinde kaleme alınan didaktik bir eserdir. Eserde toplam 104 konu başlığı vardır. Kader Yayınları tarafından 1965 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır.

⁵ Kanık ve Kavukçu: 2006.

3.4. İlticâ-nâme-i Rızâiyye

Ali Rıza Efendi, bu eserinde de diğer eserlerinde yaptığı gibi muhtelif vesilelerle dinî akide ve ibadetlere sarılmanın her iki âlemde sebep-i sa'âdet ve selâmet olduğunu beyan etmiş, Cenâb-ı Hakk'a ve Peygamber Efendimiz'e olan aşk ve muhabbetini şiirlerle ifade etmiştir.

Ali Rıza Efendi, bütün eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de aynı üslûp üzere vaaz ve nasihatte bulunmuştur. Eserde, Allâh'a yakarır. Hz. Peygamber'e (sav) kavuşma isteğinden ve Medine-i Münevvere'de vefat etme arzusundan bahseder. Şeyhi olan Esad Erbilî'den bahsettiği bölümler, halka vaaz ve nasihatleri ve din büyüklerinin hikmetli sözleri üzerine nazmen yaptığı tercüme vardır. 172 sayfadan oluşan eserde nazım ve nesir birlikte kullanılmıştır. Kaleme alınan şiirler hurûf-ı hecâyâ göre tertip edilmiştir. 126. sayfaya gelindiğinde “dîvân kısmı burada sonlandı” şeklinde bir not düşülmüş, 126. sayfanın sonrasında vaaz ve nasihatler başlığında muhtelif şiirler ile devam edilmiştir. Sonunda Arapça metinler olmaksızın nesir hâlinde kendi yorumladığı hadîs-i şerîf me'allerini kaleme almıştır.

Eserin dilinde, Eski Anadolu Türkçesi etkileri de görülmektedir. Bazı kök ve ekler Eski Anadolu Türkçesindeki şekliyle kullanılmıştır. Kelimeler ve atasözleri, şiirlerde halkın söyleyişine uygun olarak kullanılmıştır.

3.5. İmdâdü'l-Müslimîn Fî Beyâni Akâidi'l-Mü'minîn

Bu eserde ağırlıklı olarak akaid konuları, mezhepler, fıkıh ve ahlâkî konular hakkında bilgi verilmiş, müslümanlar uyarılarda bulunulmuş, nesir ve şiirlerle açıklamalar yapılmıştır. Osmanlı'nın son dönemleri, Cumhuriyetin başlarına denk gelen yıllarda yayımlanmış, ilmihal tarzında bir kitaptır. *Gülzâr-ı Medine*'den önce yazılmıştır. Eserin, Şuur Yayınları tarafından Konya'da yayımlanmıştır.

3.6. Rahmet Damlaları

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, bu eserinde daha önce yazdığı *Gülzâr-ı Medine* gibi, nazım yoluyla samimi duygularını, Resulullah'a olan aşk ve muhabbetini dile getirmiştir. Âyet ve hadislerden ilham alınarak birçok hikmetli nasihatle, na'le, ibret verici kıssalarla, itikâda, amele ve ahlâka dair bilgilendirici anlatım tarzı, âşikâne niyaz ve temennilerle dinî değerler diri tutulmaya çalışılmıştır.

162 âyetin metin ve me'ali verildikten sonra şiirlerin açıklamalarının yapıldığı, 1635 beyitten oluşan kitabın bitiş tarihi 23 Receb 1388'dir. Kaşıkçı Ali Rıza'nın 29 Şevval 1388 (18 Ocak 1969) tarihinde vefat ettiği göz önüne alındığında *Rahmet Damlaları* muhtemelen son eseridir (Kanık & Kavukçu, 2006: 46). Eser, müellifin vefatından kısa bir süre önce bitirilmiştir. Kader Yayınları tarafından 1969 yılında İstanbul'da eserin yeni harfli basımı yapılmıştır (Demirlek, 2016: 63-64).

4. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin Kasîde-i Münferice'ye Tahmîsi (Metin)

Aşağıda metni verilen Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin *Kasîde-i Münferice Tahmîsi*, İbnü'n-Nahvî'nin 46 beyitten oluşan Kasîde-i Münfericesindeki her bir beytin başına üç mısra ilavesiyle tanzim edilmiştir. Tahmîs klasik şiir geleneğinde, bir gazelin her bir beytinin başına aynı vezne bağlı kalmak kaydı ve üç mısra eklemek suretiyle telif edilen bir nazım şeklidir (Dilçin, 2004: 223). Kendisine tahmîste bulunan İbnü'n-Nahvî'nin eseri ise kasîde nazım şekliyle telif edilmiştir. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin tahmîsinde kullanılan vezin de *Kasîde-i Münferice*'de kullanılan vezinle örtüşmemektedir. Tahmîsde aruzun *mef'ülü mef'ülün fe'ilün* kalıbı kullanılmış, *Kasîde-i Münferice* ise *fe'ilün fe'ilün fe'ilün fe'ilün* kalıbıyla telif edilmiştir. Yine tahmîsde az olmakla birlikte yer yer aruz kusuru ile karşılaşmaktadır. Tekke şairlerinin birçoğunda karşılaşılan bu ve benzeri durumlar, tekke şairlerinin şiiri sanat icrâ etmenin bir aracı olmaktan ziyade irşâdî bir faaliyetin imkânı olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır.

--- / ---- / ...

mef'ülü mefā'ılün fe'ilün

1. Dilhānemizi yakmakta acı
Elbetde bunuñ vardır 'ilācı
Mü'minlere bir göster fereci
İşteddī ezmetü tenferici
Ḳad āzene leylüke bi'l-belecī⁶
2. Yağ kalbimize bir nūr-ı sirāc
Bir hāle düşüp kaldık bī-' ilac
Raħmeyle bize ebvābıñı aç
Ve zalāmü'l-leyli lehü sürücün
Ḳattā yağşāhü ebu's-süruci⁷
3. Ef'āl-i Ḳudā hikmetle tolu
Luṭf itdi bize gösterdi yolu
Ṭut sağ tarafı terk eyle şolu
Ve şehābü'l-ħayri lehâ maṭarun
Fe ızā cā'e'l-ibbānü tecī⁸
4. Cihānı tıttup çok māye-fürū
Kesildi feyz kalb oldu kıru
Gel biz olalım imānda duru
Ve fevā'idü Mevlānā cümelün
Li-süruci'l-enfüsi ve'l-müheci⁹
5. Ezkāra çalış her şubḥ u mesā
Bu maḳşad için ḥalk itdi Ḳudā
Ḳullarda ḥatā Mevlā'da 'atā
Fe'ḳşid maḥyā zāke'l-eraci
Ve lehā eracün muḥyin ebedā¹⁰
6. Gel nefsiñi bil ey ehl-i şafā
Ḳağ'dan olasıñ iḥsāna sezā
Bu nefsi şerīre eyle ğazā
Fe-le-rubbetemā fāza'l-maḥyā
Bi-biḥāri'l-mevci mine'l-lüceci¹¹
7. Buḥl itme şaḳın ol merd-i şehī
Bul iki cihān içre necāhı
Ḳurtar yakayı maḥşer şabāhı
Ve'l-ḥalḳu cemī'an fi yedihi
Fe-zevū sa'atin ve zevū ḥaraci¹²
8. Fikreyle düşün ey ibn-i 'ammu
İnsānlar için ḥalḳ itdi ḳamu
Bir nāz-ı na'im bir nār-ı ṭamu
Ve nüzülühüm ve ṭulū'uhüm
Fe-ilā derakin ve 'alā deraci¹³
9. Dertlendi gönül yanmakta içim
'Aşḳıñ ḳadehinden ver bir içim
'Affet ne ki var hep cümle suçum
Ve me'āyişühüm ve 'avāḳibühüm
Leyset fi'l-meşyi 'alā'ıveci¹⁴
10. Ḳağ emrini ṭut taḳdīri gözet
Ḳarāma nazardan 'aynı pāk it
Elbet erişir şol 'avn-i şamed
Ḳikemün nüsicet bi-yedin ḥakemet
Şümme'ntesecet bi'l-müntesici¹⁵

⁶ Ey sıkıntı, şiddetlen ki ferahlayasın; kuşkusuz senin (karanlık) gecen sabahı müjdeliyor (bildiriyor).

⁷ Gece karanlığının da yıldızları vardır. Tâ ki gecenin karanlığını güneş kaplayıp ortadan kaldırırsa kadar.

⁸ Hayır bulutunun da yağmuru vardır, zamanı gelince yağar.

⁹ Mevlâmızın nimetleri sayamayacak kadar çoktur. Canları ve ruhları (nefs ve kalp) aydınlatmak, sıkıntıdan kurtarmak için.

¹⁰ İyiliklerin insanları ihya eyleyen hoş kokuları vardır, sen de o hoş kokuyu yaratana yönel.

¹¹ Olur ki yaratılmış olup dolup taşan denizlerdeki dalgalar gibi bolluk, zenginlik verir.

¹² Yaratılmışların tamamı onun yed-i kudretindedir, ister bolluk içinde olsunlar ister sıkıntı içinde.

¹³ O yaratılmışların inişleri ve çıkışlarını istediği gibi yapar. Ya aşağıların aşağısına veya yukarıların yukarisına.

¹⁴ Onların dünyadaki mâişetleri ve ahirette varacakları âkıbetleri istikamet üzere olup takdir olunmuş olan yürüyecekleri yolda eğrilik yoktur.

¹⁵ Bütün bunlar her şeye hükmeden Allah'ın kudretiyle ezelde dokunmuş hükümlerdir ki sonra dokuyucu olan insan eliyle dokunmuştur.

11. Kabre girecek elbet bu cesed
Ol şadr-ı selīm hiç etme ḥased
Necātın için aldıñ mı sened
Fe-iza'kteşadet sümme'nferacet
Fe-bi-muķteşidin ve bi-mün'arici¹⁶
12. Hâķ yoluna gir gel olma hemec
Ağyārın içinden kendiñi seç
Şol metn-i Şırât'tan yil gibi geç
Şehidet bi-'acāyibihā ḥucecün
Ķamet bi'l-emri 'ale'l-ḥuceci¹⁷
13. Tağyir olamaz takdîr-i kazâ
Allâh'a 'ibâdet 'abde sezâ
Hâķ vire saña bir ḥüsn-i cezâ
Ve rızan bi-kazâ'illâhi ḥicen
Fe-'alâ merkûzetihî fe'uci¹⁸
14. Farzı sünneti hep eyle edâ
Bekle kapısın gel eyle nidâ
Hâķ yoluna kıl bu cāmı fedâ
Fe-ize'nfeteḥat ebvâbü hüden
Fa'cel li-ḥazâ'inihâ velici¹⁹
15. Bekle kapısın her şubḥ u mesâ'
Gel ister iseñ bu ḳalbe cilâ
Kesb eyle 'amel ṭurma ceglâ
Fe-izâ ḥâvelte nihâyetehâ
Fe'ḥzer iz zâke mine'l-'araci²⁰
16. 'İrfândan eger boşsa bu ḳafâ
Medḥ itme anı at bir ṭarafa
Ḥulf itme şaḳın kıl 'ahde vefâ
Li-teküne mine's-sübbâķi izâ
Mâ ci'te ilâ tilke'l-füraci²¹
17. Oldunsa eger şafvetli şofu
Fevt eyleme bu eyyâmı yâ Hû
Hâķ açdı saña bir ḥoşça ḳapu
Fe-hünâke'l-ennü ve râḥatehü
Fe-li-mübtehicin ve li-müntehici²²
18. Gel 'âķıl iseñ evķâtı gözet
Ḥallâķ-ı cihândan iste meded
Mü'minleri sev imdâdına yet
Fehici'l-a'mâle izâ rakedet
Fe-izâ mâ hicte izen tehici²³
19. Ey şâhib-i dil ey ehl-i nühâ
Var 'acziñi bil 'arż eyle şehâ
Yetmez o güzel ḥürâye behâ
Ve me'aşiyallâhi semâcetühâ
Tezdânü li-zî'l-ḥuluķi's-semici²⁴
20. Geldik saña biz ey baḥr-i vefâ
Luṭfuñ umarız miskîn zu'afâ
Yâ faḥr-i cihân yâ şems-i duḥâ
Ve li-ṭâ'atihî ve şabâḥatihâ
Envâru şabâḥin mübtelici²⁵
21. Bu nefse uyup girdik günâha
Söyler dilimiz her dem esefâ
'Affeyle bizi ver ḳalbe şifâ
Men yaḥṭubu ḥûra'l-ḥuldi bihâ
Yezferu bi'l-ḥûri ve bi'l-ḡunüci²⁶
22. Şol ḥür u cinân tezvîc-i nisâ
Hâķ'tan dileyüp her şubḥ u mesâ
Ķıl bunda 'amel yap anda şafâ
Fe-küni'l-merziyye lehâ bi-tüķan
Terzâhü ḡaden ve tekünü neci²⁷

¹⁶ Bütün işler, yolunda gitse de yolundan sapsa da, bütün bunlar bir doğrultucu ve eğriltici olan Allah'ın kudretiyledir.

¹⁷ Bu işlerin acayıplıklarına bu işi üstlenen deliller, tanıklık etmektedir.

¹⁸ Mü'mine yakışan Allah'ın hükmüne, kazâsına razı olmaktır. Bundan dolayı sen de kendini o Allah'ın rızasına yönelt.

¹⁹ Hidayet kapıları açıldığında, acele et, o kapıların ardında bulunan ilâhî hazînelerin içine gir!

²⁰ Şayet o hidayet kapılarının sonuna varmaya çalışırsan, orada sapmaktan sakın!

²¹ Ki o zaman kurtuluş meydana geldiğinde, oraya ilk gelenlerden ol!

²² İşte oradadır güven ve onun rahatlığı. Sevinenler ve hakkın yoluna yönelenler içindir.

²³ İyi ameller durgunlaşınca onları hareketlendir; onları hareketlendirdiğinde sen de canlanırsın.

²⁴ Allah'a isyan etmenin çirkinliği, kötü ahlak sahibi olan kişiler için vardır.

²⁵ Allah'a itaatın güzelliğinin, aydınlık sabah nurları vardır.

²⁶ Kim o ebedî cennet ve hürîlerini Allah'a itaat ile isterse, hürîleri ve onların naz ve işvelerini kazanır.

²⁷ Sen takvâ ile kendini o hürîlere sevdiren ol ki; yarın kıyamet gününde o takvâ ile kurtulmuş, sâlim ve râhat olasın.

23. Gerek ‘Acemî gerek Kuraşî
Kur’ân okuyup zikr itse kişi
Âsân olısar hep cümle işi
Fe’ tülû’l-Kur’âne bi-kalbin zî
Huruqın ve bi-şavtin fihi şeci²⁸
24. Vaqt-i seheri fevt itme amân
Çün feyz-i Hudâ coşar o zamân
Cennetle rızâ’ ullâhı kazan
Ve şalâtü’l-leyli mesâfetühâ
Fe’zheb fi hâ bi’l-fehmi ve cî²⁹
25. Vaqt-i seheri virme telefâ
Kalk hâcetini ‘arz eyle şehâ
Fevt eylemez o vaqti ‘urafâ
Ve te’emmelhâ ve me’ânihâ
Te’fî’l-Firdevse ve tebtihici³⁰
26. Feyz-i seherî ervâha gıdâ
Bu ni ‘met-i Haq’dan olma cüdâ
Terk eyleme virdiñ eyle edâ
Ve’şrab tesnîme müfeggerihâ
Lâ mümtezicen ve bi-mümtezici³¹
27. Kıl şavm u şalât vir nefse ezâ
Tâ kim olasıñ bu lufta sezâ
Haq’dan alasıñ çok hüsn-i cezâ
Müdiha’l-‘aklü’l-âtihi hüdâ
Ve heven mütevellin ‘anhü hüci³²
28. Ey Haqq’ı seven ey dertli şofu
Tur vaqt-i seher Kur’ân’ı oqu
Bir mürşid-i Haq ‘âlemlere bu
Ve kitâbullâhi riyâzatühü
Li-‘uqûli’l-halkı bi-münderici³³
29. Kur’ân-ı Kerîm çok emr-i ehem
Ma ‘nâsını bil şarf eyle himem
Gel turma oqu dem işte bu dem
Ve hıyâru’l-halkı hüdatühüm
Ve sivâhüm min hemeci’l-hemeci³⁴
30. Din gayreti küt geldikde belâ
Çek hançeri di küffâra şalâ
Kâfirleri kır imânı şula
Fe-izâ kunte’l-mikdâme felâ
Tecza ‘fi’l-harbi mine’r-raheci³⁵
31. Bil işte bu derdin hunefâ
Din köşküñe gir kıl zevk ü şafâ
Ahvâl-i cihân hep cevır ü cefâ
Ve izâ ebşarte menâra hüdâ
Fe’zher ferden fevka’ş-şebeci³⁶
32. ‘Aşk bāğçesine girdiñse evet
Sümbüllerini der eyle demet
Şehvet yolunu fethetme yoğ et
Ve ize’ştâkat nefsun vecedet
Elemen bi’ş-şevki’l-mu ‘telici³⁷
33. Şol hâre taħammül it gül için
‘İşyân u haşâdan hem de kocun
Yalvarmadayım ‘affolmağ için
Ve senâya’l-ħasnâ’i zâhiketün
Ve temâmü’z-zihki ‘ale’l-feleci³⁸
34. Taşhîh-i ‘akâ’id mu ‘tekadât
Her kim de ki var buldu derecât
Tembelligi koy çok kıl ħasenât
Ve ‘ıyâbü’l-esrâri’cteme ‘at
Bi-emânetihâ taħte’s-süruci³⁹

²⁸ Kur’ân’ı keder sahibi bir gönül ve üzgün bir sadâ ile tilavet et.

²⁹ Kur’ân-ı Kerîm’i okumanın geniş zaman aralığı, gece namazıdır. (teheccüd) Sen o gece namazında Kur’ân’ı anlamak için git ve gel. (yani tekrar tekrar oku.)

³⁰ O gece namazını ve gece namazında okuduğun âyetleri ve onların ma ‘nalarını tefekkür et ki, Firdevs cennetine ulaşır sevinirsin.

³¹ Ve sen o Firdevs cennetinde fıskıran karışmış ve karışmamış (saf olarak akan) Tesnim içeceğinden iç.

³² Allah’tan kendisine hidayet gelen akıl övüldü. Allah’a itaatten yüz çeviren hevâ yerildi.

³³ Allah’ın kitabı, yaratılmışların akıllarını eğitmek için en doğrusudur.

³⁴ Yaratılmışların en hayırlıları, doğru yolu gösterenleridir. Bunların dışındakiler düzensiz, uygar olmayan kişilerdir.

³⁵ Eğer sen öncü isen, artık harpte tozdan korkma!

³⁶ Eğer hidayet ateşinin yandığı yeri görürsen, tek başına da olsan tam ortasına dikil.

³⁷ Eğer bir nefis aşık olursa, kalbinin şiddetli çarpması ile çok büyük bir elem duyar.

³⁸ Ve dilber gülerse; dişlerinin ucu görünür.

³⁹ İlâhî sırların hazineleri, emanetleri ile sır perdesi altında toplanmıştır.

35. Ol ehl-i rüşd terk it sefahi
Ahlâkıñı kıl mişl-i melekî
Nefsiñe şavaştan olma tehi
Ve'r-rıfku yedümü li-şâhibihi
Ve'l-hurku yeşiru ile'l-heraci⁴⁰
36. Ümmî 'Arabî Nebî Kuraşî
Gelmedi cihân bâğında eşi
O şems-i duhâ Hakk'ın güneşi
Şalavâtullâhi 'ale'l-mehdî
El-Hādî e'n-nāse ile'n-neheci⁴¹
37. Halîfe-i Hak Şiddîk-i 'Atîk
'Unvân-ı şadâkat aña hakîk
Ġâr içre odur refîk-i şefîk
Ve Ebî Bekrin fi sîretihî
Ve lisâni maķâletihî e'l-leheci⁴²
38. Olsun dir iseñ cennetde yerin
Bil fazlını taķdîr it 'ömrün
Kıl medh u senâ gitsin kederin
Ve Ebî Hafşin ve kerâmetihî
Fi kışşati Sâriyete'l-haleci⁴³
39. NürEyn-i behî 'Osmân-ı sehi
Sev sen de anı celb it ferahı
Kim sevmese o bulmaz necâhı
Ve Ebî 'Amrin ve zi'n-nûrayn-ı el-
Müstehyi'l-müstehye'l-behici⁴⁴
40. Dâmâd-ı nebî ol fazl-ı celî
Ġatmi'l-hulefâ nür-ı ezelî
Ol şîr-i Ġudâ Ġazret-i 'Alî
Ve Ebî Ġasenin fi'l-'ilmi izâ
Vâfâ bi-sehâ'ibihî'l-huleci⁴⁵
41. Ġasan'la Ġüseyn hem âl-i 'abâ
'Ammeyn-i kerîmeyni nücebâ
Enşâr u muhâcir hem Ġurabâ
Ve 'alâ tübbâ'ihimi'l-'ulemâ
Bi 'avârifî dînihimi'l-behici⁴⁶
42. Bir devr-i şalâh bilmem gele mi
Tâ haşre kadar yoksa süre mi
Al bizdeki bu hüzn ü elemi
Yâ Rab bi-himi ve bi-âlihimi
'Accil bi'n-naşri ve bi'l-feraci⁴⁷
43. Birçok 'aceze birçok zu'afâ
Hep çekmededir âlâm u cefâ
Fethet yolumuz ver kalbe şafâ
Ve'rham yâ Ekrame men rûhimâ
'Abden 'an bâbîke lem ye'uci⁴⁸
44. Geldik baş urup dergâh-ı şâha
Ġafletde kalıp daldık günâha
Luţfuñ dileriz yok elde behâ
Ve'htim 'amelî bi-havâtimihâ
Li eküne Ġaden fi'l-şaşri neci⁴⁹
45. Luţfet kerem it Yâ Rabb-i Ġafür
Virseñ ne olur cennât ile hür
'Afv it ne ki var defterde kuşür
Lâkinnî bi-cüdiķe mu'terifün
Fa'ķbel bi-me'âzîri ħuceci⁵⁰
46. Tâ soñ nefese geldikde bu ķul
İmân ile al ey raĥmeti bol
Âzâd buyurup ver cennete yol
Fe-izâ bi-ke zâķa'l-emrü fe-ķul
İşteddî ezmetü tenferici⁵¹

⁴⁰ Kibarlık, sahibi için dâimî bir özelliktir. Kabalık, fitne ve fesada sebep olur.

⁴¹ Salât ve selâm, doğru yolda olan, insanlara doğru yolu gösteren Hz. Muhammed'in (sav) üzerine olsun.

⁴² Ve Hz. Peygamber'in (sav) yaşantısına ve sözlerine (sünnetine) tutkun olan Hz. Ebû Bekir'in (ra) üzerine olsun.

⁴³ Ve meşhur Sâriye kıssasında kerâmeti ortaya çıkan Ebû Hafs'ın [Hz. Ömer (ra)] üzerine olsun.

⁴⁴ Ve iki nur sahibi, hayâ sahibi ve kendisinden hayâ edilen, güzel ahlaklı Ebû 'Amr'ın [Hz. Osman (ra)] üzerine olsun.

⁴⁵ Ve bol yağmurlu bulutlarıyla geldiğinde ilimde kendisine müracât edilen Ebû Hasan'ın [Hz. Ali (ra)] üzerine olsun.

⁴⁶ Ve böylece mutluluk ve süruru sonuçlandıran avârif-i dîniyyeleri ile âlimlere tâbî olanların üzerine olsun.

⁴⁷ Yâ Rab! Onlar ve ehl-i beytleri hürmetine zafer ve kurtuluşu bir an önce ihsan et!

⁴⁸ Merhamet buyur, ey merhamet edenlerin en cömerti! Bir kul, kapından asla geri dönmemiştir.

⁴⁹ Ve onların sonları gibi benim amelimi de iyi sonlandır ki kıyamet gününde kurtulanlardan olayım.

⁵⁰ Lâkin iyi amelim yoktur ammâ senin cömertliğini itiraf ediyorum, mazeretime dair delilleri kabul eyle!

⁵¹ Bir sıkıntıya düştüğünde şöyle söyle: Ey sıkıntı, şiddetlen ki ferahlayasın!

Sonuç

İbnü'n-Nahvî'nin *Kasîde-i Münferice*'si, Allah'a teslimiyetin, şiddetli sıkıntıların ardından kurtuluşun geleceğine olan inancın anlatıldığı Arapça bir manzumdir. Ka'b b. Züheyr'in Hz. Peygamber'e sunduğu *Kasîde-i Bürde* ve İmam Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bür'e*'si gibi, ele aldığı konularla insanların dikkatini bir hayli çekmiş ve büyük bir üne kavuşmuştur. İbnü'n-Nahvî'nin eserinde, çaresizliği ve Allah'a sonsuz güveni anlatmakta oldukça başarılı olduğu görülür. Osmanlı Dönemi'nde üzerine birçok şerhin yapılması, manzum ve mensur tercümelerinin kaleme alınması, tahmîs, tesbî, taştîr, taklîd, mu'âraza ve tazmîn gibi nazım şekilleriyle üzerine çokça telif ortaya konulmuş olması, *Kasîde-i Münferice*'nin halk nezdinde değerini oldukça artırmıştır.

Osmanlı'nın son döneminde *Kasîde-i Münferice* üzerine gerçekleştirilen manzum teliflerden biri de Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'ye aittir. Osmanlı'nın son dönemine ve Cumhuriyetin ilk yıllarına tanıklık etmiş olan mutasavvıf şair Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'ye ait olan bu tahmîs, müellifin altı eserinden biri olan *İlticâ-nâme-i Rızâiyye* adlı dîvânının sonunda, divandan ayrı bir şekilde yer almaktadır. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi tahmîste, çekilen her acının son bulacağından, her acı için muhakkak bir kurtuluş bulunduğundan bahsetmektedir. Diğer eserlerinde olduğu gibi insanlara samiyetle, kalpleri yalnızca Allah'ın aydınlatabileceğini ve Allah'ın müminlere merhamet edeceğini telkin etmiştir. Tahmîste Allah'ın yarattığı her şeyde birçok hikmetin olduğu, müminlerin sağlam duruşlu ve iyiyi kötüden ayırt edebilen kimseler olması gerektiği dile getirilmiş ve daima Allah'ı zikretmenin önemi vurgulanmıştır.

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin tahmîsi, şekil özellikleri açısından bazı farklılıklar ve aruz açısından az da olsa kusurlar barındıran bir metindir. Bununla birlikte müellif bütün eserlerinde olduğu gibi bu metinde de oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Diğer birçok sûfî şairin eserlerinde de karşılaşılan şekle ve üsluba ilişkin bu hususiyetler, sûfî şairlerin şiiri sanat icrâ etmekten ziyâde irşâdî faaliyetin imkânı olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır.

Kaynakça

- Alkan, E. (2012). Es'ad Erbilî'nin Tercüme-i Kasîde-i Münferice Adlı Eseri. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 30, 151-172.
- Alzyout, H. (2013). Kasîde-i Münferice ve İsmail Ankaravî'nin Hikem-i Münderice fi Şerhi'l-Münferice'si, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Arslantürk, H. Ahmet (ed.). (2017). *Ferec Ba'd eş-Şidde*. (G. Hazai - A. Tietze, haz.). Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi.
- Aslaner, S. (2016). Kaşıkçı Ali Rıza Efendi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. Ek 2, ss. 28-29). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Cengiz, R. Z. (2019). Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve İlticâ-nâme-i Rızâiyye'si, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceylan, S. (2016). Hattat Abdullah Rıza Efendi. H. A. Demirlek (Ed.), *Taşkent Bölgesi Bölgeye Yön Veren Âlimler İçinde* (ss. 144-146). Aydın, Taşkent Kaymakamlığı Yayınları.
- Çelik, A. (2011, Mayıs 11). Kaşıkçı Ali Rıza Efendi. *Merhaba Gazetesi - Akademik Sayfalar*, 265-269.
- Çoban, A. (2016). Coşkun Bir Gönlün Eninleri Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve Tasavvufî Dünyası. H. A. Demirlek (Ed.), *Taşkent Bölgesi Bölgeye Yön Veren Âlimler İçinde* (ss. 67-79). Aydın, Taşkent Kaymakamlığı Yayınları.
- Çoban, A. (2018). Yakın Dönem Bir Nakşî-Hâlidî Şeyhi Portresi: Kaşıkçı Ali Rıza Efendi (1883-1969). *Bilimname*, 36, 609-648.
- Çöğenli, M. S. (2013). İbnü'n-Nahvî ve el-Kasîdetü'l-Münferice'si". *Turkish Studies*, 8 (13), 75-79.
- Demirlek, H. A. (2016). Kaşıkçı Ali Rıza Konevî Efendi. H. A. Demirlek (Ed.), *Taşkent Bölgesi Bölgeye Yön Veren Âlimler İçinde* (ss. 52-66). Aydın, Taşkent Kaymakamlığı Yayınları.
- Dilçin, C. (2004). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. (7. Bs.) Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, R. (2020). Mustafa Behçet b. Muhammed Sâlim'in Azvâu'l-Behçe fi Şerhi'l-Münferice Adlı Eseri. *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, 5, 115-131.

- Doğan, R. (2021). Müellifi Meçhul Bir Kasîde-i Münferice Şerhi. *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, 4 (7), 70-79.
- Düzdağ, E. (2018). *Üstad Ali Ulvi Kurucu*. (C. 1). İstanbul, Med Yayınları.
- Elmalı, H. (2002). İbnü'n-Nahvî, el-Kasîdetü'l-Münferice'si ve Tercümesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 37-56.
- Elmalı, H., & Durmuş, İ. (2000). İbnü'n-Nahvî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 21, ss. 163-164). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ferec Ba'de's-Şidde Hikayeleri -Güçlükten Kolaylığa Kederden Sevince*. (B. Seyidoğlu - O. Yavuz, Haz.). İstanbul, Büyüyenay Yayınları, 2019.
- Güçlükten Kolaylığa Kederden Sevince (Ferec Ba'de's-Şidde) - Seçme Hikayeler*. (Bilge Seyidoğlu - Orhan Yavuz, haz.). Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Kanık, M. & Kavukçu, F. Z. (2006). *Kırk Hadis Kaşıkçı Ali Rıza*. Hece Yayınları.
- Kanık, M. & Kavukçu, F. Z. (2016). Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, Necâtü'l-mü'minîn Min Ehâdîsi'l-Erbaîn ve Divân-ı Rıza Li-Necâti Yevmi'l-Haşri Ve'l-Cezâ Adlı Eserlerinin Edebî Yönü. *Taşkent Bölgesi Bölgeye Yön Veren Âlimler İçinde* (ss. 103-119). Aydın, Taşkent Kaymakamlığı Yayınları.
- Kaplan, B. (2022). Şarihi Belli Olmayan Bir Kasîde-i Münferice Şerhi. *Journal of Turkish Language and Literature*, 8 (2), 1642-1659.
- Kara, R. (2021). Kasîde-i Münferice'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri ve Mustafa İsâmeddîn Üsküdârî'nin Şerhu Kasîdetü'l-Münferice'si. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kara, R. (2021). Türk Edebiyatında Kasîde-i Münferice Şerhleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2 (27), 327-373.
- Kaşıkçı Ali Rıza Efendi. (1965). *Gülzâr-ı Medine*. İstanbul, Kader Yayınları.
- Kaşıkçı Ali Rıza Efendi. (1969). *Rahmet Damlaları*. İstanbul, Kader Yayınları.
- Kaşıkçı Ali Rıza Efendi. (ts.). *Necâtü'l-mü'minîn Min Ehâdîsi'l-Erbaîn*.
- Kaya, Z. (2021). *Hüseyin b. Rüstem'in Kasîde-i Münferice Şerhi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Özyürek, Ö. (2019). *Ali Rıza el-Hâdimî'nin İtikâdî Görüşlerinin İslâm Akâidi ve Kelâm İlmi Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Yavuz, O. (1994). Ferec Ba'de's-Şidde'de İki Hikaye Üzerinde Bir Gramer Denemesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9-10, 289-335.
- Yazar, İ. (2020). Edebiyatımızda Kasîde-i Münferice Geleneği ve Ebû Bekir Kânî'nin Manzum Kasîde-i Münferice Tercümesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (1), 191-204.
- Yazar, S. (2011). *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldırım, Y. (2015). Salâhî-i Uşşâkî'nin Manzum Kasîde-i Münferice Tercümesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 87-108.